BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA MEDIATEXNOLOGIYALAR ORQALI KOMMUNIKATIV NUTQNI RIVOJLANTIRISH: ZAMONAVIY YONDASHUV VA METODIKA

Bekberganova Nazokat Oybek qizi, Urganch innovatsion universiteti o‘qituvchisi
e-mail: bekberganonazokat8@gmail.com

Anotatsiya. Ushbu tadqiqot boshlang'ich ta'limda mediatexnologiyalar orqali kommunikativ nutqni rivojlantirishning zamonaviy metodikasini ishlab chiqish va uning samaradorligini baholashga qaratilgan. Pedagog-psixologik eksperiment usulidan foydalanib, 2024-yil sentyabr-dekabr oylarida O‘zbekistonning turli hududlaridagi 9 ta maktabda tajriba-sinov ishlari olib borildi. Eksperimental guruhda og'zaki nutq ko'rsatkichlari 35%, yozma nutq 30%, muloqot ko'nikmalari 31% yaxshilandi ($t = 8.33$, $p < 0.001$). Ishlab chiqilgan metodika interaktiv multimedia materiallar, raqamli platformalar, gamifikatsiya elementlari va interfaol metodlarni birlashtirgan bo'lib, 6-10 yosh davridagi bolalarning psixologik va kognitiv xususiyatlarini hisobga oladi. Natijalar mediatexnologiyalar asosidagi yondashuvning an'anaviy metodlarga nisbatan statistik jihatdan yuqori samaradorligini tasdiqladi va O‘zbekiston ta’lim tizimining raqamli transformatsiyasida muhim hissa qo'shishi mumkinligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, mediatexnologiyalar, kommunikativ nutq, raqamli ta'lim, interfaol metodlar, multimedia ta'lim, gamifikatsiya, pedagogik texnologiyalar, o'qish savodxonligi, ona tili o'qitish, kognitiv rivojlanish, ta'lim innovatsiyalari, interaktiv darslar, zamonaviy yondashuvlar, ta'lim sifati**.**

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE SPEECH THROUGH MEDIA TECHNOLOGIES IN PRIMARY EDUCATION: MODERN APPROACH AND METHODOLOGY

Abstract. This research focuses on developing modern methodologies for enhancing communicative speech through media technologies in primary education and evaluating their effectiveness. Using pedagogical-psychological experimental methods, pilot studies were conducted from September to December 2024 in 9 schools across different regions of Uzbekistan. The experimental group showed improvements of 35% in oral speech indicators, 30% in written speech, and 31% in communication skills ($t = 8.33$, $p < 0.001$). The developed methodology integrates interactive multimedia materials, digital platforms, gamification elements, and interactive methods, considering psychological and cognitive characteristics of children aged 6-10. The results confirmed statistically significant higher effectiveness of the media technology-based approach compared to traditional methods and demonstrated its potential significant contribution to the digital transformation of Uzbekistan's education system.

Keywords: primary education, media technologies, communicative speech, digital education, interactive methods, multimedia learning, gamification, educational technologies, reading literacy, native language teaching, cognitive development, educational innovations, interactive lessons, modern approaches, educational quality.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ РЕЧИ ПОСРЕДСТВОМ МЕДИАТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ: СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД И МЕТОДИКА

Аннотация. Целью данного исследования является разработка современной методики развития коммуникативной речи посредством медиатехнологий в начальном образовании и оценка её эффективности. Методом педагогико-психологического эксперимента была проведена экспериментальная работа в 9 школах различных регионов Узбекистана в сентябре-декабре 2024 года. В экспериментальной группе показатели устной речи улучшились на 35%, письменной речи – на 30%, коммуникативных навыков – на 31% ($t = 8,33$, $p < 0,001$). Разработанная методика сочетает в себе интерактивные мультимедийные материалы, цифровые платформы, элементы геймификации и интерактивные методы, учитывающие психологические и когнитивные особенности детей 6-10 лет. Результаты подтвердили статистически более высокую эффективность подхода, основанного на медиатехнологиях, по сравнению с традиционными методами и показали, что он может внести значительный вклад в цифровую трансформацию системы образования Узбекистана.

Ключевые слова: Начальное образование, медиатехнологии, коммуникативная речь, цифровое образование, интерактивные методы, мультимедийное образование, геймификация, педагогические технологии, грамотность чтения, обучение родному языку, когнитивное развитие, образовательные инновации, интерактивные уроки, современные подходы, качество образования.

Kirish. XXI asrda fan-texnika va texnologiya taraqqiyoti inson hayotiga qisqa muddatlarda shiddat bilan kirib kelayotganligi ta'lim sohasida ham tubdan o'zgarishlarni taqozo qilmoqda. O'qituvchining kreativligi, izlanuvchanligi, oz vaqt va kam kuch sarflab yuqori natijalarni ta'minlashida, shuningdek, o'quvchi kreativ faoliyati samaradorligini oshirishda, kommunikativ nutqini rivojlantirishda mediatexnologiyalardan foydalanib faollashtirish muhim omillardan sanaladi.

Mamlakatimizda boshlang'ich sinf darslarida mediatexnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslarini yaratish va amaliyotga tatbiq etish zarurati amalga oshirilayotgan ta'lim tizimini isloh qilish, yangi ta'lim tizimini shakllantirish, uning salohiyatini jahon miqyosiga olib chiqish vazifasidan kelib chiqadi. Rivojlanish jarayonining muhim omillaridan biri mediatexnologiyalar orqali boshlang'ich sinf darslarida o'quvchilar kommunikativ nutqiy faoliyatini faollashtirish hisoblanadi.

1. Mediatexnologiyalarning boshlang'ich ta'limdagi hozirgi holati

1.1. Huquqiy-normativ asoslar

O‘zbekiston Respublikasida qabul qilingan quyidagi hujjatlar mediatexnologiyalarni ta’lim jarayoniga joriy etishning mustahkam huquqiy asoslarini yaratdi:

- 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi"
- 2020-yil 29-oktabrdagi PF-6097-son "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"
- 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonun
- "2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"

Bu hujjatlarda ta’lim sifatini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan bo‘lib, ta’lim tizimini raqamlashtirish va

zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

1.2. Xalqaro tajribalar

Jahon amaliyotida Finlandiya, Janubiy Koreya va Singapur kabi rivojlangan davlatlar boshlang‘ich ta’limda mediatexnologiyalardan samarali foydalanish strategiyalarining keng spektrini namoyish etadi. Bu davlatlarda:

- Ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni tizimli integratsiya qilish
- O‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish dasturlari
- Interaktiv o‘rganish muhitlarini yaratish
- Bolalarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta’lim platformalari ishlab chiqish

2. Kommunikativ nutqni rivojlantirishning pedagogik muammolari

2.1. An’anaviy metodlarning cheklanishlari

An’anaviy ta’lim metodlari zamonaviy bolalarning nutq rivojlanish ehtiyojlarini to‘liq qondira olmaydi. Bu quyidagi omillar bilan bog‘liq:

- Nazariya va amaliyot o‘rtasidagi ziddiyatlar
- Ilmiy tadqiqotlar va sinf amaliyoti o‘rtasidagi bo‘shliq
- O‘qituvchilarning texnologik kompetensiyasidagi kamchiliklar
- Metodik ta’minotning yetishmasligi

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarda nutq va kommunikativ ko'nikmalarning rivojlanmasligi akademik muvaffaqiyatsizlik, ijtimoiy muammolar va psixologik qiyinchiliklarga olib keladi.

2.2. Zamonaviy yechimlar zarurligi

Ushbu muammolarning hal qilinishi uchun kompleks yondashuv zarur bo‘lib, u:

- Pedagogik ta’lim tizimini isloh qilish
- O‘qituvchilarning malakasini doimiy oshirish
- Zamonaviy metodik materiallar yaratish
- Mediatexnologiyalar va interfaol metodlarning birlashtirilishini o‘z ichiga oladi

3. Psixologik asoslar va yosh xususiyatlari

3.1. Kognitiv rivojlanish bosqichlari

6-10 yoshli bolalarning kognitiv rivojlanishi Jean Piaget nazariyasi bo‘yicha konkret operatsional bosqich bilan tavsiflanadi. Bu bosqichda bolalar:

- Mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradilar
- Egotsentrik holatdan chiqadilar
- Boshqalarning nuqtai nazarini tushunishni o‘rganadilar
- Xayolot bu yoshda ayniqsa faol rivojlanadi

3.2. Nutq rivojlanish xususiyatlari

Bu yosh davrida nutq rivojlanishi barcha rejalarida faol davom etadi:

- **Grammatika**: Murakkab grammatik qurilmalarni o‘zlashtirish
- **Leksika**: So‘z boyligining sezilarli o‘sishi
- **Pragmatika**: Nutqni turli kontekstlarda maqsadli qo‘llash
- **Fonologiya**: Tovush tizimining takomillashishi

3.3. Diqqat va xotira xususiyatlari

- **Ixtiyoriy diqqat** rivojlanishda davom etadi
- **Ixtiyoriy bo‘lmagan diqqat** hali ham ustunlik qiladi
- **Xotira** turlari (mexanik, vositali, mantiqiy) parallel rivojlanadi
- **Tashqi chalg‘ituvchi omillar** diqqatni osonlik bilan chalg‘itadi

Bu xususiyatlar mediatexnologiyalardan foydalanishda maxsus yondashuvlarni talab qiladi.

4. Mediatexnologiyalarning pedagogik ta’siri

4.1. Ijobiy ta’sirlar

Mediatexnologiyalar quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

1. **Multimodal ta'sir**: Ko‘rish, eshitish, teginish organlarining birgalikda faollashishi

2. **Motivatsiya oshishi**: O‘quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishining kuchayishi

3. **Individual yondashuv**: Har bir bolaning xususiyatlariga moslashtirilgan ta'lim

4. **Faol ishtirok**: O'quvchilarning dars jarayonida faol qatnashishi

5. **Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish**: Bolalarning kreativ fikrlashini rag'batlantirish

4.2. Potensial xavflar va ularning oldini olish

Mediatexnologiyalarning salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun:

- **Ekran vaqtini cheklash**: Bolalar uchun tavsiya etilgan vaqt chegaralariga rioya qilish
- **Maqsadli foydalanish**: Ta'limiy maqsadlarga yo'naltirilgan kontentni tanlash
- **Ijtimoiy muloqotni saqlash**: Real hayotdagi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish
- **Jismoniy faollikni ta'minlash**: Harakatli mashg'ulotlar bilan muvozanatlash
- **Namuna ko'rsatish**: Ota-onalar va o'qituvchilarning ijobiy misol bo'lishi

5. Zamonaviy metodika komponentlari

5.1. Mediatexnologik materiallarning tasnifi

Turi	Xususiyatlari	Afzalliklari	Cheklovlar
Interaktiv multimedia materiallar	Animatsiya, simulyatsiya, multimedia hikoyalar	Diqqatni uzoq muddat ushlab turish, murakkab tushunchalarni soddalashtirish	Texnik ta'minot talab qiladi
Audiovizual resurslar	Video, audio, multimedia taqdimotlar	Ko‘rish va eshitish organlarini birgalikda faollashtirish	Passiv qabul qilish xavfi
Raqamli o‘quv platformalari	Adaptiv tizimlar, gamifikatsiya, real vaqt baholash	Individual yondashuv, o‘rganish jarayonini boshqarish	Internet aloqasi kerak
Mobil ilovalar va dasturlar	Kommunikativ o‘yinlar, so‘z o‘rganish, hikoya yaratish	Har qanday joyda foydalanish imkoniyati	Ekran vaqti cheklovi

5.2. "O'qish savodxonligi" fanida qo'llanilishi

Fonemik xabardorlikni rivojlantirish:

- Tovushlarni tanish va ajratish uchun interaktiv o'yinlar
- Audio namunalar orqali to'g'ri talaffuzni o'rganish
- Ritmik va musiqali mashqlar yordamida tovush tizimini o'zlashtirish

O'qish texnikasini rivojlantirish:

- Bosqichma-bosqich o'qishni o'rgatuvchi dasturlar
- Tezlikni oshirish uchun maxsus mashqlar
- Tushunib o'qishni nazorat qilish tizimlari

Lug'at ishini tashkil etish:

- Interaktiv lug'atlar va so'zlar bazasi
- Kontekstual o'rganish imkoniyatlari
- Vizual va audio qo'llab-quvvatlash

5.3. "Ona tili" fanida qo'llanilishi

Og'zaki nutq madaniyati:

- Talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirish uchun audio namunalar
- Intonatsiya va urg'u mashqlari
- Dialog va monolog ko'nikmalarini shaklllantirish

Grammatik ko'nikmalar:

- Interaktiv grammatika mashqlari
- Qoidalarni vizual namoyish etish
- O'yin shaklidagi mustahkamlash mashqlari

Ijodiy yozish:

- Multimedia loyihalar orqali ijodiy matnlar yaratish
- Kollaborativ yozish platformalari
- Elektron portfoliolar yaratish

6. Darsdan tashqari faoliyatda innovatsion texnologiyalar

6.1. Virtual va kengaytirilgan reallik

- **Virtual reallik (VR)**: Immersiv tajribalar orqali til muhitini yaratish
- **Kengaytirilgan reallik (AR)**: Haqiqiy muhitni raqamli kontentlar bilan boyitish
- **Mixed Reality (MR)**: Virtual va haqiqiy dunyoning birlashtirilishi

6.2. Gamifikatsiya elementlari

- **Ball to'plash tizimlari**: O'quvchilarni rag‘batlantirish
- **Darajali o'yinlar**: Bosqichma-bosqich rivojlanishni ta'minlash
- **Raqobat elementlari**: Sog'lom raqobat muhitini yaratish
- **Yutuqlar va sovrinlar**: Muvaffaqiyatlarni tan olish

6.3. AI-powered chatbotlar va ta'limiy robotlar

- **Shaxsiy o'qitish yordamchilari**: Individual savollarni javoblash
- **Til amaliyoti sheriklari**: Nutq ko'nikmalarini mashq qilish
- **Interaktiv o'rganish yordamchilari**: Qo'shimcha tushuntirishlar berish

7. Samaradorlik baholash metodikasi

7.1. Baholash mezonlari

Og'zaki nutq ko'rsatkichlari (15 ball):

- Talaffuz aniqligi va to'g'riligi
- So'z boyligi va uning qo'llanilishi
- Grammatik to'g'rilik
- Muloqotda faollik darajasi

Yozma nutq ko'rsatkichlari (25 ball):

- Imlo qoidalariga rioya qilish
- Matnning tuzilishi va mantiqiyligi
- Ijodiy fikrlash namoyon bo'lishi
- Stilistik xususiyatlarni hisobga olish

Muloqot ko'rsatkichlari (20 ball):

- Boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyati
- Fikrlarni aniq ifoda etish
- Savol-javob faoliyatida ishtirok
- Guruh ishida hamkorlik

7.2. Matematik-statistik tahlil natijalari

Olib borilgan pedagogik tajriba-sinov quyidagi natijalarni berdi:

Eksperimental guruh natijalari:

- Og'zaki nutq: 9.1±1.9 dan 12.3±1.6 ga yaxshilanish
- Yozma nutq: 15.4±2.8 dan 20.1±2.4 ga o'sish
- Muloqot: 12.8±2.2 dan 16.7±1.9 ga ko'tarilish
- Umumiy natija: 37.3±5.1 dan 49.1±4.3 ga yaxshilanish

Statistik ko'rsatkichlar:

- T-test: $t = 8.33 > t_{kritik} = 1.967$, $p < 0.001$
- Effekt hajmi: $d = 0.88$ (katta amaliy ta'sir)

• Samaradorlik koeffitsienti: K_эск = 1.09 > 1
• Yaxshilanish darajasi: 25-30%

Bu natijalar mediatexnologiyalar asosidagi metodikaning an'anaviy metodlarga nisbatan yuqori samaradorligini ko'rsatadi.

8. Metodikani amalga oshirish tamoyillari

8.1. Asosiy tamoyillar

- Bosqichli amalga oshirish: Har bir bosqich oldingi bosqich asosida quriladi

- Integratsiya: Barcha ta'lim fanlarida mediatexnologiyalar birgalikda qo'llaniladi

- Individual yondashuv: Har bir o'quvchining xususiyatlari hisobga olinadi

- Doimiy baholash: O'quvchilar rivojlanishi doimiy kuzatiladi

- Texnologik moslashuvchanlik: Mavjud imkoniyatlar asosida metodika moslashtiriladi

8.2. Muvaffaqiyat omillari

O'qituvchilar tayyorgarligi:

• Zamonaviy mediatexnologiyalar bo'yicha malaka oshirish
• Interfaol metodlarni qo'llash ko'nikmalari
• Texnik vositalardan foydalanish qobiliyatlari

Texnik ta'minot:

• Zarur texnik vositalar va dasturiy ta'minot
• Barqaror internet aloqasi
• Texnik xizmat ko'rsatish tizimi

Metodologik qo'llab-quvvatlash:

• Doimiy ilmiy-metodologik yordam
• Tajriba almashish platformalari
• Monitoring va baholash tizimlari

9. Tavsiyalar va kelgusi istiqbollar

9.1. Ta'lim tizimi uchun strategik tavsiyalar

Milliy darajada:

• Mediatexnologiyalar qo'llanilishini tartibga soluvchi yo'riqnoma ishlab chiqish
• "Raqamli ta'lim standartlari"ni yaratish va tasdiqlash
• O'qituvchilarning raqamli kompetensiyalari bo'yicha malaka talablarini qayta ko'rib chiqish

Maktab darajasida:

• Har bir sinfda interaktiv doska o'rnatish
• Planshet va kompyuterlar bilan ta'minlash
• Multimedia materiallar kutubxonasini tashkil etish

9.2. Kelajak istiqbollari

Qisqa muddatli (1-2 yil):

• Metodikani boshqa hududlarda sinovdan o'tkazish
• O'qituvchilar uchun qo'llanma nashri
• Raqamli resurslar platformasini yaratish

O'rta muddatli (3-5 yil):

• Metodikani barcha boshlang'ich maktablarda joriy etish
• Milliy raqamli ta'lim platformasini ishlab chiqish
• Xalqaro hamkorlik dasturlarini kengaytirish

Uzoq muddatli (5-10 yil):

• AI va machine learning texnologiyalarini integratsiya qilish
• Individual o'quvchi uchun adaptive learning tizimlari
• Virtual va augmented reality texnologiyalarini keng qo'llash

Xulosa.

Olib borilgan tadqiqot natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ nutqni mediatexnologiyalar vositasida rivojlantirish metodikasining nazariy asoslari ishlab chiqildi va uning amaliy samaradorligi eksperimental yo'l bilan isbotlandi.

Asosiy yutuqlar:

- **Nazariy jihatdan** - kommunikativ nutqni rivojlantirishning psixo-pedagogik mexanizmlari va mediatexnologiyalarning ta'lim jarayonidagi o'rni to'liq ochib berildi
- **Metodologik jihatdan** - kompleks metodika ishlab chiqildi, unda mediatexnologiyalar va interfaol metodlar birgalikda qo'llaniladi
- **Amaliy jihatdan** - metodikaning samaradorligi 25-30% yaxshilanish ko'rsatkichlari bilan tasdiqlandi
- **Tadqiqot jihatidan** - yaratilgan metodika boshqa ta'lim sohalari uchun ham qo'llanilish imkoniyatiga ega

Mediatexnologiyalardan to'g'ri foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ nutq rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. An'anaviy metodlar bilan birgalikda qo'llanilganda, zamonaviy texnologiyalar ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Kelajakda bu sohada yanada ko'proq tadqiqotlar olib borish va amaliy yo'riqnomalar ishlab chiqish O'zbekiston ta'lim tizimining jahon andozalariga mos keladigan yangi bosqichga o'tishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

O‘zbekiston Respublikasining me’yoriy-huquqiy hujjatlari:

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida"gi Qarori [29.08.1997 y. 463-I-son]
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi Farmoni [29.04.2019 y. PF-5712-son]
3. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni [23.09.2020 y. O'RQ-637-son]
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni [28.01.2022 y. PF-60-son]
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Elektron ta'lim resurslarini yaratish va ulardan foydalanishni tartibga solish to'g'risida"gi qarori [07.05.2020 y. 263-son]
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mediata'lim va mediasavodxonlikni rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori [31.12.2021 y. 798-son]
7. Абдуқодиров А.А., Бегматова Н.Х. Бошланғич таълимда ахборот технологияларидан фойдаланишнинг илмий-методик асослари. – Тошкент: Фан ва технология, 2022. – 156 б.
8. Алимов А.А. Бошланғич синф ўқувчиларининг коммуникатив компетенсияларини шакллантириш методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 2023. – 248 б.
9. Беспалько В. П. Педагогические технологии: основы. – Ташкент: Янги аср авлоди, 2020. – 336 с.
10. Выготский Л.С. Проблемы общей психологии // Собрание сочинений: в 6 т. Т. 2. – М.: Педагогика, 1982. – 504 с.
11. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
12. Ғуломова Х., Йўлдошева Ш. Бошланғич синфларда она тили ўқитиш методикаси. – Тошкент: Фан ва технология, 2022. – 324 б.

13. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. – М.: МПСИ, 2001. – 432 с.
14. Избуллаева Г. Педагогика назарияси ва тарихи. 1-қисм. – Бухоро: "Садриддин Салим Бухорий" Дурдона, 2022. – 380 б.